

**Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського**

Кафедра політичних наук і права

ДМИТРАШКО С. А.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»**

**Для студентів першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування**

Одеса 2021

УДК 372+342.238(07)
Д 53

*Рекомендовано до друку вченою радою Університету Ушинського
(протокол №2 від 30.08. 2021р.)*

Рецензенти:

Наумкіна С. М. – доктор політичних наук, професор кафедри політичних наук і права Університету Ушинського

Попов М. П. - кандидат з публічного управління, доцент кафедри публічного управління та регіоналістики, кандидат наук з державного управління ОРІДУ НАДУ при Президентіві України (м. Одеса)

Дмитрашко С. А.

Методичні рекомендації до практичних занять та організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Міжнародні відносини»: метод. реком. Одеса : Університет Ушинського, 2021. 36 с.

Методичні рекомендації до практичних занять та організації самостійної роботи з вибіркової навчальної дисципліни «Міжнародні відносини» містять питання практичних занять, самостійної роботи студентів; питання для самоперевірки, питання до заліку, індивідуальне навчально-дослідницьке завдання.

УДК: 372+341.238(07)

© Університет Ушинського, 2021
© С. А. Дмитрашко

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ ПУБЛІЧНИХ ФАХІВЦІВ.....	4
ПИТАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	7
ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ	23
КОНТРОЛЬНІ ЗАСОБИ ПЕРЕВІРКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИЧНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	25
ГЛОСАРІЙ.....	29
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	34

«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ» У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

«Міжнародні відносини» – одна з актуальних дисциплін у підготовці фахівців публічного управління та адміністрування.

Світ вступив у період трансформації. Криза світового лідерства, популізм, жорсткий політичний реалізм у захисті інтересів держави вимагають від представників публічної влади знань й навичок приймати відповідальні рішення. Україні, яка одночасно творить власну державу та взаємодіє з іншими державами, міжнародними організаціями, потрібні спеціалісти в галузі управління, здатні до стратегічного аналізу, прогнозування розвитку міжнародних відносин.

Україна потребує вміння дивитися на світ з позицій України. Часи трансформації створюють можливість змінити становище держави, захистити національні інтереси, посилити національну безпеку, об'єднати суспільство. Нині в Україні робиться чимало для підготовки фахівців з публічного управління. Ефективне публічне управління, неможливе сьогодні без активної співпраці на локальному, національному, міжнаціональному рівні, адже присутній чинник впливу інтеграційних тенденцій Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору. Фахівці з публічного управління покращують знання та навички дослідження міжнародних відносин, глобального та регіонального розвитку, транскордонного співробітництва та навчаються виробляти рекомендації до вирішення проблемних питань у внутрішніх та закордонних справах.

Запропонований курс «Міжнародних відносин» максимально наближає до розуміння актуальних проблем державного та світового розвитку. «Міжнародні відносини» - ця навчальна дисципліна буде корисною для фахівців, пов'язаних з державним управлінням.

Зміст навчальної дисципліни є інтегративним до соціальних та гуманітарних дисциплін, зокрема він ґрунтується на знаннях студентів у галузі психології управління, історії України, світової політики.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни «Міжнародні відносини» полягає у формуванні у здобувачів системи спеціальних знань щодо міжнародних відносин задля поглибленого засвоєння науково-практичних основ міжнародних відносин шляхом реконструкції історичних типів міжнародних відносин та виявлення тенденцій розвитку сучасної світової політики; у забезпеченні сучасним інструментарієм аналізу зовнішньої політики суб'єктів міжнародних відносин.

Сформуванню мотивацію щодо використання набутих знань у професійній діяльності.

Реалізація мети забезпечує досягнення результатів навчання за програмою дисципліни завдяки відповідному навчальному змісту.

Основні навчальні завдання дисципліни «Міжнародні відносини» :

- познайомити студентів з теорією та методологією дослідження міжнародно-політичних процесів;
- навчити студентів застосовувати набуті знання про міжнародні відносини, зовнішню політику та міжнародну безпеку в практиці публічного управління та адміністрування, наприклад, у організації транскордонного співробітництва.
- **Очікувані результати навчання з дисципліни:**

знати:

- зміст найважливіших категорій і понять міжнародних відносин;
- особливості предмету та методів політології міжнародних відносин;
- етапи розвитку міжнародних відносин;
- основні події в міжнародних відносинах на сучасному етапі;
- основні закономірності функціонування системи міжнародних відносин;

- характер та особливості сучасної світової політики;
- процеси глобалізації та фрагментації в сучасному світі.

уміти:

- характеризувати сутність та специфіку принципів сучасного міжнародного порядку;
- виділяти основні закономірності та тенденції світового та українського політичного процесу, а також виокремлювати коло проблем, які пов'язані з геополітичним виміром зовнішньої та внутрішньої політики будь-якої держави
- застосовувати у практичній діяльності основні поняття і категорії теорії міжнародних відносин;
- визначати кризові ситуації та способи їх розв'язання у міжнародних відносинах;
- визначати мотиви, цілі та інтереси суб'єктів міжнародних відносин;
- використовувати аналітичні підходи до аналізу міжнародної політичної ситуації, міжнародних політичних процесів і явищ, дослідження суб'єктів міжнародної політичної діяльності та міжінституціональних зв'язків, а також розробляти цілісні програми політичних досліджень;
- практикувати в сфері суспільно-політичної діяльності, приймати участь в розробці рекомендацій для органів влади, міжнародних, суспільно-політичних організацій, місцевих і регіональних органів самоврядування.

демонструвати здатність і готовність до:

- якісного аналізу сучасних міжнародних відносин;
- організації та проведення зустрічей та переговорів місцевого, регіонального, міжрегіонального рівня;
- розробки рекомендацій щодо викликів сучасних міжнародних відносин та зовнішньої політики.

ПИТАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Теоретичні основи вивчення міжнародних відносин та світової політики.

Семінар 1 «Теоретичні основи вивчення міжнародних відносин та світової політики»

Питання до обговорення.

1. Поняття міжнародних відносин. Основні риси міжнародних відносин. Рівні міжнародних відносин.
2. Основні суб'єкти міжнародних відносин.
3. Види міжнародних відносин. Сутність системи функціонування міжнародних відносин. Форми міжнародних відносин.
4. Основні типи міжнародних систем.
5. Світова політика. Світовий політичний процес.
6. Основні маркери сучасних міжнародних відносин і світової політики.

Завдання для практичної роботи

1. Робота в малих групах. Кожна група – прихильник однієї з теорій. Навести якомога більше аргументів на користь «своїї» теорії.
2. Створіть таблицю з номінаціями «Основні суб'єкти міжнародних відносин».
3. На підставі різноманітних теорій міжнародних відносин розгляньте основні риси міжнародних відносин, рівні міжнародних відносин, форми міжнародних відносин.
4. Аргументуйте можливість своєї участі у міжнародних відносинах: рівень, форма, статус, роль.

Тема 1. Теоретичні основи вивчення міжнародних відносин та світової політики.

Семінар 2 «Теоретичні основи вивчення міжнародних відносин та світової політики»

Питання до обговорення.

1. Інтерес у міжнародних відносинах. Взаємозв'язок інтересів, мотивів і цілей суб'єктів міжнародних відносин.
2. Типологія та ієрархія міжнародних інтересів.
3. Національний інтерес держави у міжнародних відносинах.
4. Дипломатія у міжнародних відносинах. Співробітництво та інтеграція в міжнародних відносинах.

Завдання для практичної роботи

1. Робота в малих групах. Кожна група – прихильники однієї з позицій. Навести якомога більше аргументів на користь «своїх» позицій.
2. Опишіть поняття «інтерес» у міжнародних відносинах. Обміркуйте шляхи формування національного інтересу України. Запропонуйте свій пріоритет у формуванні національного інтересу України.
3. Прокоментуйте відмінність в опозиції «сила права – право сили». Наведіть приклади реалізації принципу «сила права» в міжнародних відносинах. Наведіть приклади реалізації принципу «право сили» в світовій політиці.

Тема 2. Історія досліджень міжнародних відносин.

Семінар 1 «Історія досліджень міжнародних відносин»

Питання до обговорення

1. Аналіз міжнародних відносин у періоди Відродження та Просвітництва.
2. Реалістичний аналіз міжнародних відносин у Н. Макіавеллі.
3. Г. Гроцій як засновник сучасного міжнародного права.

4.І. Кант та концепція «вічного миру». І. Кант – представник ідеалістичного підходу до аналізу міжнародних відносин. «До вічного миру» - проєкт І. Канта.

5.Класичний підхід та теорія ведення війни К. фон Клаузевіца.

Завдання для практичної роботи.

1.Опрацюйте першоджерела та зробіть розширений план поглядів досліджуваних мислителів.

2.Охарактеризуйте зміст кожного етапу дослідження міжнародних відносин (у письмовому форматі).

Тема 2. Історія досліджень міжнародних відносин.

Семінар 2 «Історія досліджень міжнародних відносин»

Питання до обговорення

1.Геополітика як наука, ідеологія та державна політика.

2.Геополітичний детермінізм.

3.Концепція «життєвого простору», «природних кордонів».

4.Концепції «Харт-ленду», «Рим-ленду».

5.Сучасні теорії геополітики.

6.Концепції З. Бжезинського, Г. Кісінджера, С. Гантінгтона.

Завдання для практичної роботи.

1.Робота в малих групах. Використовуючи прийом «занурення в епоху», поясніть появу теорій у відповідності до обставин тогочасних подій.

2.Оберіть концепції, що найбільше переконали.

3.Робота з політичною картою світу. Знайдіть території, які позначені як «Харт-ленд», «Рим-ленд». Поясніть відмінність між ними.

Тема 3. Політичний реалізм та ідеалізм як класичні теорії міжнародних відносин.

Семінар 1. «Політичний реалізм та ідеалізм як класичні теорії міжнародних відносин»

Питання до обговорення

1. Роль теорії «балансу сил» та «політичної рівноваги» у формуванні політичного реалізму.
2. Ганс Моргентау як засновник класичного політичного реалізму.
3. Шість принципів політичного реалізму в «Політичних відносинах між націями. Боротьба за владу та мир» Г. Моргентау.
4. Виникнення школи неореалізму. Теза неореалістів про системний характер міжнародних відносин. Максимізація безпеки як основний стимул поведінки держав.

Завдання для практичної роботи.

1. Опрацюйте першоджерела та охарактеризуйте зміст кожного етапу дослідження міжнародних відносин (у письмовому форматі).
2. Поясніть актуальність або спростуйте тезу про актуальність політичного реалізму у сучасній світовій політиці.
3. В 2021 р. держави проголосили принцип «повернення до себе». Прокоментуйте цей принцип з позицій політичного реалізму. Надайте пропозиції для зовнішньої політики України.

Тема 3. Політичний реалізм та ідеалізм як класичні теорії міжнародних відносин.

Семінар 2 «Політичний реалізм та ідеалізм як класичні теорії міжнародних відносин»

Питання до обговорення

1. Р. Арон про сутність міжнародних відносин. Міжнародні відносини як альтернатива війни та миру.
2. Політичний ідеалізм в міжнародних відносинах.
3. Розвиток політичного ідеалізму: «14 Пунктів» В. Вільсона. Пакт Бріана-Келлога.

Завдання для практичної роботи.

- 1.Робота в малих групах. Кожна група – прихильник однієї з теорій. Наведіть якомога більше аргументів на користь «своєї» теорії – політичного реалізму або політичного ідеалізму.
- 2.Оберіть теорію, яка вам близька. Поміркуйте, які політичні наслідки вона має в міжнародних відносинах.
- 3.Представники Демократичної партії США, які очолювали державу, дотримувались політичного ідеалізму. Опрацюйте Інтернет-джерела та проаналізуйте міжнародну політику США. Наприклад, за Б. Клінтона, за Б. Обаму, за Дж. Байдена.

Тема 4. Модерністська методологія та постмодернізм у дослідженні міжнародних відносин.

Семінар 1. «Модерністська методологія та постмодернізм у дослідженні міжнародних відносинах»

Питання до обговорення

1. Подолання недоліків «класичних» парадигм міжнародних відносин. К. Райт, К. Дойч, Д. Сінгер.
- 2.Транснаціоналізм та перегляд ролі держави як учасника міжнародних відносин.
- 3.Погляди Дж. Ная, Р. Когейна у праці «Транснаціональні відносини та світова політика».

Завдання для практичної роботи

- 1.Поясніть вислів «Демократії між собою не воюють» за результатами обговорення теоретичних питань. Проаналізуйте, які існують інституціональні та політико-культурні запобіжники агресії в демократичних державах.

Тема 4. Модерністська методологія та постмодернізм у дослідженні міжнародних відносин.

Семінар 2 «Модерністська методологія та постмодернізм у дослідженні міжнародних відносин».

Питання до обговорення

1. Теорії цивілізацій.
2. Погляди С. Гантінгтона.
2. Неомарксизм. Тези І. Валлерстайна: «світ-система», «світ-економіка», протистояння світового «центру» та «периферії».

Завдання для практичної роботи

1. Робота в малих групах із застосуванням «методу Сократа». Обговоріть теоретичний матеріал, адаптуючи висновки до міжнародної ситуації початку XXI ст.
2. Прокоментуйте цивілізаційне становище України з позицій С. Гантінгтона. Аргументовано погодьтесь або спростуйте. Корисно використовувати політичну карту, наукові матеріали з суміжних дисциплін.
3. Проаналізуйте стан держави на вибір з позицій світ-системного аналізу І. Валлерстайна.

Тема 5. Основні типи міжнародних відносин.

Семінар 1 «Основні типи міжнародних відносин»

Питання до обговорення

1. Сутність міжнародних відносин.
2. Найважливіші особливості міжнародних відносин.
3. Учасники міжнародних відносин: учасник, актор, гравець, партнер, фактор, сторона.

Завдання для практичної роботи

1. Робота в малих групах. Розподіл відбувається рандомно. Наведіть приклади учасників міжнародних відносин в конкретній політичній ситуації світової політики початку XXI століття у відповідності до пункту 3: учасник, актор, гравець, фактор, сторона.

Тема 5. Основні типи міжнародних відносин.

Семінар 2 «Основні типи міжнародних відносин»

Питання до обговорення

1. Суб'єкти міжнародного права: держава, державоподібні політичні утворення, міжнародні організації, народи, що борються за незалежність.
2. Типологія та функціональні особливості суб'єктів міжнародних відносин.
3. Інтереси та цілі діяльності учасників міжнародних відносин.

Завдання для практичної роботи

1. Група ділиться на 2 команди та рандомно обирає роль учасника міжнародних відносин. Доведіть пріоритетність і корисність обраної позиції. Використовуйте медійний контент.
2. Використовуючи Інтернет-контент офіційного сайту МЗС України, поясніть інтереси та цілі України в міжнародних відносинах.

Тема 6. Система міжнародних відносин.

Семінар 1. «Система міжнародних відносин»

Питання до обговорення

1. Поняття та структура міжнародних систем.
2. Ієрархія міжнародних систем та її найважливіші закономірності.

Завдання для практичної роботи.

1. Прокоментуйте вислів державного секретаря США Г. Кіссінджера, який говорив: «Що кожного століття з'являється країна, яка має могутність, волю, моральний та матеріальний потенціал для приведення всієї системи міжнародних відносин у відповідність до власних ідеалів і цінностей». Актуалізуйте знання з світової історії. В кожній з систем міжнародних відносин, починаючи з Вестфальської системи міжнародних відносин, домінувала країна або група країн. Проведіть дослідну роботу й прокоментуйте вислів Г. Кіссінджера.

Тема 6. Система міжнародних відносин.

Семінар 2 «Система міжнародних відносин»

Питання до обговорення

1. Типи міжнародних систем.
2. Особливості та закономірності еволюції міжнародних систем.

Завдання для практичної роботи.

1. Проаналізуйте системи міжнародних відносин з Вестфальської системи міжнародних відносин та зробіть висновки щодо закономірностей еволюції міжнародних систем.
2. Як називається сучасна система міжнародних відносин?
3. Опишіть сучасну трансформацію міжнародної системи міжнародних відносин у поліполярну. Прокоментуйте загрози й виклики в період трансформації для системи міжнародних відносин в XXI ст.
4. Якій державі або державам буде належати лідерство в системі міжнародних відносин в XXI столітті? Використовуючи знання з політології, економіки, управління та практичний матеріал, аргументуйте свою позицію.

Тема 7 Інтереси та цілі учасників міжнародних відносин

Дискусія «Інтереси та цілі учасників міжнародних відносин»

Питання до обговоренні

1. Зміст понять «потреби, «цілі» та «інтереси» суб'єктів міжнародних відносин.
2. Засоби і стратегії учасників міжнародних відносин.
3. Типологій інтересів та цілей учасників міжнародних відносин

Завдання для практичної роботи

1. Застосовуючи прийом «прес-конференції» розпочніть дискусію та шукайте відповіді як представники політичної еліти, правлячої еліти.
2. Поясніть, що таке Realpolitik 2.0
3. Аргументовано доведіть погляд на світову політику із центру Східної Європи.

4. Підготуйте рекомендації щодо нових технологій захисту національних інтересів України.

5. Результати дискусії обговорить та зафіксує у спільному рішенні.

Тема 8 Зовнішня політика держав

Ігрове моделювання «Зовнішня політика держав»

Питання до обговорення

1. Зовнішньополітичні відносини.
2. Співвідношення внутрішньої й зовнішньої політики.
3. Типи зовнішньої політики.
4. Типи політичної адаптації до міжнародного середовища.
5. Типи зовнішньополітичних відносин.

Завдання для практичної роботи

1. Створіть групи моделювання у відповідності до структури зовнішньополітичного відомства.
2. Змодельуйте пріоритети та напрями зовнішньої політики України на сучасному етапі та можливі наслідки від реалізації запропонованих пріоритетів.
3. Доцільним є використання сторітелінгу для визначення акторів зовнішньої політики.
4. Представте запропоновані моделі на уявній робочій нараді групи стратегічного планування.
5. Обговоріть та визначте пріоритети зовнішньої політики України в умовах трансформації системи міжнародних відносин.

Тема 9 Міжнародні відносини першої третини ХХ століття. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин.

Семінар 1 «Міжнародні відносини першої третини ХХ століття. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин»

Питання до обговорення

1. Балканський вузол. Сараєвське вбивство і реакція на нього європейських держав. Початок війни Австро-Угорщини з Сербією. Оголошення Німеччиною війни Росії. Вступ у війну Франції та Англії. Позиції США, Італії, Іспанії та інших держав. Виступ Японії проти Німеччини. Перетворення війни у світову.
2. Вступ у війну Туреччини. Дипломатична боротьба за нейтральні держави. Виступ Італії на боці Антанти. Приєднання Болгарії до австро-німецького блоку. Вступ у війну Румунії.
3. Лютнева революція в Росії. Вступ у війну США. Вихід Росії з війни. Брестський мир. Розстановка сил на міжнародній арені після закінчення війни. Паризька мирна конференція та її рішення.
4. Плани повоєнного облаштування світу. «14 пунктів» Вудро Вільсона.

Завдання для практичної роботи

Робота в малих групах.

1. Вивчивши наукову літературу та скориставшись ресурсами Інтернету, визначить та охарактеризуйте міжнародні відносини першої третини ХХ ст.
2. Охарактеризуйте їх суттєві відмінності, наприклад, перебіг воєнних подій або вплив революцій на розвиток стратегічної ситуації в Європі.
3. Проаналізуйте хід воєнних подій Першої світової війни за допомогою карти Європи.
4. Результати доповіді на практичному занятті.

Тема 9 Міжнародні відносини першої третини ХХ століття. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин.

Семінар 2 «Міжнародні відносини першої третини ХХ століття. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин»

Питання до обговорення

1. Переділ колоній. Мандатна система. Версальська конференція: учасники та цілі. Версальський мирний договір: зміст та історичне значення.

2. Договори із союзниками Німеччини та історична доля колишніх учасників Четвертного союзу.

3. Вашингтонська конференція 1921-1922 рр. «Договір чотирьох», «Договір п'яти», «Договір дев'яти».

4. Створення Ліги Націй. Основні принципи Версальсько-Вашингтонського міжнародного порядку.

Завдання для практичної роботи

Робота в малих групах.

1. Вивчивши наукову літературу та скориставшись ресурсами Інтернету визначить й охарактеризуйте Версальсько-Вашингтонську систему міжнародних відносин .

2. Охарактеризуйте суттєві відмінності двох підсистем міжнародного порядку.

3. Створіть словник понять: «колонія», «мандат», «революція», «війна», «міжнародна організація», «Ліга Націй».

4. Результати доповіді на практичному занятті.

Тема 10. Міжнародні відносини у міжвоєнний період.

Рольова гра «Міжнародні відносини у міжвоєнний період»

Питання до обговорення

1. Генуезька конференція 1922 р. Рапальський договір та його наслідки. Лозанський мирний договір та його наслідки. План Дауеса. Локарнська конференція 1925 р. та нове співвідношення сил у Європі.

2. Проблема скорочень та роззброєнь в Європі.

3. Міжнародні відносини в роки світової економічної кризи 1929-1933 років.

4. Встановлення нацистської диктатури в Німеччині. Курс А. Гітлера на відмову від Версальського договору.

4. Анексія Італією Ефіопії. Громадянська війна в Іспанії.

5. Політика замирення нацистської Німеччини. Аншлюс Австрії. Чехословацька криза. Мюнхенська конференція: її рішення та наслідки.

6. «Стальний пакт». Переговори західних держав із СРСР та радянсько-німецьке зближення. Пакт Молотова-Ріббентропа.

Завдання для практичної роботи.

1. Відтворити внутрішньополітичну ситуацію в європейських державах.
2. Визначити мету, завдання та методи впливу на європейську арену політиків – диктаторів першої половини ХХ ст.
3. Підготувати політичні портрети політиків першої половини ХХ ст., які визначали хід подій (на вибір студентів).
4. Охарактеризувати методи та технології впливу на масову свідомість в тоталітарних державах.
5. Розіграти рольову гру «Один день з життя в тоталітарній державі. Спосіб виживання».
6. Проаналізувати стратегії і тактики виживання в тоталітарних державах.

Тема 11 Міжнародні відносини в період Другої світової війни. Формування Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин.

Круглий стіл «Формування Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин».

Питання до обговорення.

1. Початок та основні причини Другої світової війни.
2. Створення антигітлеровської коаліції (1941-1942 рр.). Проблема відкриття другого фронту у Західній Європі. Вступ США у війну. Тегеранська конференція.
3. Капітуляція Німеччини. Завершальний етап війни на Тихому океані. Капітуляція Японії.
4. Потсдамська конференція та її рішення. Німецьке питання.
5. Створення ООН.
6. Китайська проблема. Японія після війни.

Завдання для практичної роботи.

- 1.Заздалегідь підготуйте постери «Основні принципи Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин».
2. Підготуйте політичні портрети політичних лідерів періоду Другої світової війни.
- 3.Обговорить сучасні наукові погляди щодо подій Другої світової війни.
- 4.Визначить пріоритетні напрями діяльності ООН, її роль в Ялтинсько-Потсдамській системі міжнародних відносин.
- 5.Підготуйте проєкт рішення за результатами обговорення.

Тема 12. Міжнародні конфлікти

Кейс-стаді «Міжнародні конфлікти»

Питання до обговорення

- 1.Сутність міжнародного конфлікту.
- 2.Функції міжнародного конфлікту.
- 3.Типологія міжнародних конфліктів за Ф. Брайаром та М.-Р.Джалілі.
- 4.Розвиток міжнародного конфлікту за конфронтаційним сценарієм.
- 5.Розвиток міжнародного конфлікту за компромісним сценарієм.
- 6.Фази конфлікту: загострення, ескалація, деескалація.
7. Регулювання міжнародних конфліктів.
8. Моделі попередження міжнародних конфліктів.

Завдання для практичної роботи.

- 1.Обговорення міні-кейсів «Міжнародні переговори», «Міжнародні переговори на вищому рівні», «Міжнародні переговори на високому рівні», «Міжнародні переговори в робочому порядку».
- 2.Обговорення міні-кейсів з обраними прикладами міжнародних переговорів з вирішенням міжнародного конфлікту. Проаналізуйте їх, визначивши тип, модель вирішення конфлікту за участю міжнародного посередництва.

3. Організуйте роботу «експертної групи» та розробіть перелік необхідних компетентностей конфліктологів як учасників переговорного процесу і радників лідерів органів публічної влади.

Тема 13. Зародження біполярного світу і конфронтація.

Семінар 1 «Зародження біполярного світу і конфронтація»

Питання до обговорення

1. Боротьба СРСР за свої інтереси. Політика СРСР щодо Ірану, Туреччини. Грецька проблема.
2. Доктрина Трумена. «План Маршалла». Утворення військово-політичних блоків.
3. Німецька проблема в умовах створення біполярності.
4. Регіональні конфлікти та умови їх вирішення в умовах біполярного світу. Перша арабо-ізраїльська війна. Іранська нафтова проблема. Утворення Багдадського пакту. Троїста агресія проти Єгипту.
4. Розпад колоніальної системи та вихід нових держав на міжнародну арену. Створення «Руху неприєднання».

Завдання для практичної роботи.

Обговорення в малих групах.

1. Рандомним методом обираються студенти, що виконують роль представників держав, які повинні розробити план захисту національних інтересів держав.
2. Обговоріть геополітику біполярної системи з використанням політичної карти світу.

Тема 13. Зародження біполярного світу і конфронтація.

Семінар 2 «Зародження біполярного світу і конфронтація»

Питання до обговорення

1. Політика СРСР в країнах Східної Європи. Розрив між СРСР та Югославією.
2. Початок європейської інтеграції. План Шумана.

3. Події в Польщі та Угорщині в 1956 роках. РЕВ та ОВД в 50-60-х роках. Радянські заклики до мирного «співіснування».
4. Корейська війна 1950-53 роках та її міжнародні наслідки. Візит М. Хрущова до США. Американська війна в Індокитаї. Трикутник Г. Кіссінджера.
5. «Карибська криза» 1962 р. як небезпека прямого зіткнення двох супердержав.
6. «Нова східна політика» Віллі Брандта.

Завдання для практичної роботи

Робота в малих групах.

1. Проаналізуйте та визначить шляхи подолання міжнародних криз у другій половині ХХ ст.
2. Поясніть, як світовим політикам вдалося запобігти ядерної війни у «Карибській кризі» 1962 р.
3. Підготуйте матеріал, що розкриває діяльність дипломатів: спеціальні місії, постійні представництва, міжнародні конференції, міжнародні організації.
4. Підготуйте політичний портрет видатного дипломата ХХ ст. (на вибір студентів).

Тема 14. Завершення епохи біполярності. Міжнародне значення розпаду СРСР та створення нових незалежних держав.

Дискусія «Завершення епохи біполярності. Міжнародне значення розпаду СРСР та створення нових незалежних держав».

Питання до обговорення.

1. Криза розрядки та посилення конфронтації між Сходом та Заходом. Початок Нового курсу СРСР у зовнішній політиці.
2. Загальноєвропейський процес та його роль у завершенні епохи блокового протистояння.
3. Остаточне врегулювання німецької проблеми та кінець Ялтинсько-Потсдамської системи.
4. Переговори із роззброєння у 80-ті роки. Розпуск ОВД та РЕВ.

5. Вплив розпаду СРСР на зовнішню політику країн світу. Етнополітичні конфлікти на пострадянському просторі.

Завдання для практичної роботи.

1. Підготуйте політико-ідеологічні портрети лідерів періоду завершення біполярності.
2. Опишіть внутрішні та зовнішні фактори епохи біполярності.
3. Визначте, які події привели до монополярної системи.
4. Підготуйте наукове резюме «Монополюсний світ та його переваги і недоліки для розвитку людства».
5. Результати доповіді на практичному занятті.

Тема 15. Процеси глобалізації та фрагментації.

Ігрове моделювання «Процеси глобалізації та фрагментації»

Питання до обговорення

1. Хто є хто в сучасному світі.
2. Геополітичні альянси початку ХХІ ст.
3. Глобалізація – сучасне чи минуле.
4. Фрагментація – сучасне чи майбутнє.
5. Глобальні виклики та дії держав щодо їх вирішення.

Завдання для практичної роботи

1. Група поділяється на малі групи.
2. Змоделюйте та презентуйте дії акторів міжнародних відносин в умовах пандемії.
3. Екологізм – нова ідеологія ХХІ століття. Поясніть та презентуйте дії держав й міжнародних організацій в екологічній площині. Поясніть феномен Г. Тумберг.
4. Роботизація та цифровізація – нові ідеології ХХІ століття. Змоделюйте напрями розвитку міжнародних відносин в умовах посилення технологічної конкуренції.

5. Організуйте роботу «експертної групи», розробіть перелік базових компетентностей лідера органу публічної служби, обізнаного в міжнародних процесах XXI століття.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКЕ ЗАВДАННЯ

На підставі аналізу навчального матеріалу, самостійного пошуку відповідної інформації підготувати реферат (за вибором) та презентувати його на практичному занятті протягом семестру.

Різновидом індивідуальних завдань є індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ) навчально-дослідного характеру науково-дослідного характеру, які охоплюють декілька тем або зміст навчального курсу в цілому. До ІНДЗ належить реферат з презентацією. Тривалість виступу не повинна перевищувати 15 хвилин. Здобувач повинен ретельно підготувати текст виступу, композиційно правильно вибудувати його, продумати логічну зв'язаність композиційних частин тексту, надати йому емоційне забарвлення, а й супроводити виступ візуальним рядом.

Структура індивідуального завдання включає такі основні елементи:

- ✓ Титульний аркуш
- ✓ Зміст (план)
- ✓ Вступ
- ✓ Основна частина, яка складається з 2-3 рівнозначних за обсягом розділів, кожний з яких завершується стислими висновками
- ✓ Висновки
- ✓ Список використаних джерел

Обсяг – 15 -20 сторінок:

Титул – 1 стор.

Зміст – 1 стор.

Вступ – 1-2 стор.

Основна частина: 2-3 розділи, які завершуються стислими висновками.

Висновки – 1-2 стор.

Список використаних джерел – 10 джерел.

Правила оформлення реферату:

Текст реферату виконується на аркушах А4. Тип шрифту – Times New Roman. Шрифт – звичайний, розмір – 14, абзац – 1,25, інтервал – 1,5.

При написанні реферату обов'язковими є посилання на автора і джерело. Цитати, взяті із праць або офіційних документів, повинні відповідати оригіналу.

Оцінка виставляється після ознайомлення викладача та усного виступу студента на практичному занятті.

Тематика рефератів:

1. Роль геополітики у формуванні зовнішньої політики держави.
2. Зовнішня політика США в першій половині ХХІ ст.
3. Зовнішня політика Китаю в першій половині ХХІ ст.
4. Зовнішня політика Росії в першій половині ХХІ ст.
5. Зовнішня політика України в першій половині ХХІ ст.
6. Україна в сучасній геополітичній думці
7. Американська геополітична доктрина щодо України
8. Національна безпека України: основні геополітичні загрози, шляхи та нейтралізація
9. Участь України в міжнародних організаціях
10. Співробітництво України з ЄС: проблеми та перспективи
11. Геополітичний портрет України
12. Регулювання міжнародних конфліктів.

При виконанні ІНДЗ потрібно дотримуватися принципів академічної доброчесності, не допускати академічний плагіат.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ПЕРЕВІРКИ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИЧНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Питання для самоконтролю

- Основні риси міжнародних відносин.
- Суб'єкти міжнародних відносин.
- Основні типи міжнародних систем.
- Світовий політичний процес.
- Національний інтерес держави у міжнародних відносинах.
- Жінки в міжнародних відносинах. Жінки в політиці.
- Дипломатія у міжнародних відносинах.
- Політичний реалізм: «баланс сил» та «політична рівновага».
- Політичний ідеалізм. Минуле та перспективи в ХХІ ст.
- Теорія цивілізацій та С. Гантінгтон.
- «Світ-системний аналіз» І. Валлерстайна.
- Транснаціоналізм та перегляд ролі держави як учасника міжнародних відносин.
- Учасники міжнародних відносин: учасник, актор, партнер, фактор, сторона.
- Поняття та структура міжнародних систем.
- Типи міжнародних систем.
- Типи зовнішньої політики.
- Типи політичної адаптації до міжнародного середовища.
- Типи зовнішньополітичних відносин.
- Типологія міжнародних переговорів.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Види міжнародних відносин. Сутність системи функціонування міжнародних відносин.
2. Світова політика. Світовий політичний процес. Основні маркери сучасних міжнародних відносин і світової політики.
3. Інтерес у міжнародних відносинах. Взаємозв'язок інтересів, мотивів і цілей суб'єктів міжнародних відносин.
4. Дипломатія у міжнародних відносинах. Співробітництво та інтеграція в міжнародних відносин.
5. Аналіз міжнародних відносин у періоди Відродження та Просвітництва. Реалістичний аналіз міжнародних відносин у Н. Макіавеллі.
6. Г. Гроцій як засновник сучасного міжнародного права.
7. Імануїл Кант та концепція «вічного миру». Імануїл Кант – представник ідеалістичного підходу до аналізу міжнародних відносин. «До вічного миру» та проект І. Канта.
8. Класичний підхід та теорія ведення війни Карла фон Клаузевіца.
9. Геополітика як наука, ідеологія й державна політика. Геополітичний детермінізм. Концепції «Життєвого простору», «природних кордонів», «Хартленду», «Рим-ленду».
10. Сучасні теорії геополітики. Геостратегія. Концепції З. Бжезинського, Г. Кісінджера, С. Гантінгтона.
11. Роль теорії «балансу сил» та «політичної рівноваги» у формуванні політичного реалізму.
12. Раймон Арон про сутність міжнародних відносин. Міжнародні відносини як альтернатива війни та миру.
13. Подолання недоліків «класичних» парадигм міжнародних відносин: К. Райт, К. Дойч, Д. Сінгер.

14. Транснаціоналізм та перегляд ролі держави як учасника міжнародних відносин. Погляди Дж. Ная, Р. Когейна у праці «Транснаціональні відносини та світова політика»
15. Теорія цивілізацій та С. Хантінгтон.
16. Неомарксизм. Тези І. Валерстайна: «світ-система», «світ-економіка», протиставлення світових «центру» та «периферії».
17. Типи зовнішньої політики.
18. Перша світова війна: хід подій.
19. Лютнева революція 1917 р. в Росії та її вплив на розвиток стратегічної ситуації в Європі. Вступ у війну США. Вихід Росії з війни. Брестський мир.
20. Розстановка сил на міжнародній арені після закінчення війни. Паризька мирна конференція та її рішення.
21. Плани повоєнного облаштування світу. «14 пунктів» Вудро Вільсона.
22. Переділ колоній. Мандатна система.
23. Версальська конференція: учасники та цілі. Версальський мирний договір: зміст та історичне значення..
24. Вашингтонська конференція 1921–1922 рр. «Договір чотирьох», «Договір п'яти», «Договір дев'яти».
25. Створення Ліги Націй. Основні принципи Версальсько-Вашингтонського міжнародного порядку.
26. Міжнародні відносини в роки світової економічної кризи 1929-1933 років.
27. Встановлення нацистської диктатури в Німеччині. Наростання загрози війни та спроби створення системи колективної безпеки. Курс Гітлера на відмову від Версальського договору.
28. Становлення блоку агресивних держав.
29. Політика замирення нацистської Німеччини. Аншлюс Австрії. Чехословацька криза. Мюнхенська конференція: її рішення та наслідки.
30. Початок та основні причини Другої світової війни. Зовнішня політика СРСР на початковій стадії війни.

31. Проблема відкриття другого фронту у Західній Європі. Вступ США у війну. Тегеранська конференція.
32. Капітуляція Німеччини. Завершальний етап війни та Тихому океані. Капітуляція Японії.
33. Потсдамська конференція та її рішення. Німецьке питання.
34. Створення Організації Об'єднаних націй (ООН).
35. Китайська проблема.
36. Доктрина Трумена. «План Маршала». Утворення військово-політичних блоків.
37. Німецька проблема в умовах створення біполярності.
38. Регіональні конфлікти та умови їх вирішення в умовах біполярного світу. Перша арабо-ізраїльська війна. Іранська нафтова проблема. Утворення Багдадського пакту. Троїста агресія проти Єгипту.
39. Розпад колоніальної системи та вихід нових держав на міжнародну арену. Створення «Руху неприєднання».
40. Початок Європейської інтеграції. План Шумана.
41. Корейська війна 1950-53 років та її міжнародні наслідки. Візит Хрущова до США. Американська війна в Індокитаї. Трикутник Генрі Кіссінджера. Події в Лаосі та Камбоджі. Третя та Четверта Берлінські кризи.
42. «Карибська криза» 1962 року – як небезпека прямого зіткнення двох супердержав.
43. Загальноєвропейський процес та його роль у завершенні епохи блокового протистояння.
44. Вплив розпаду СРСР на зовнішню політику країн світу. Етнополітичні конфлікти на пострадянському просторі.
45. Монополюсний світ та його переваги і недоліки для розвитку людства.
46. Зовнішня політика України на початку XXI ст.

ГЛОСАРІЙ

Автаркія – політика самоізоляції держави (чи іншого політико-територіального утворення) від політичних, економічних, соціальних, культурних та інших зв'язків з іншими державами; створення замкненої самодостатньої системи господарювання в межах окремої країни.

Авторитаризм (лат. *autoritas* – повна влада) – режим правління, за якого всю чи більшу частину влади зосереджено в руках однієї особи чи групи осіб.

Аллокація – загальна політична домовленість про територіальне розмежування між державами (попередній етап встановлення державного кордону).

«Анаконди» стратегія – система заходів, спрямованих на встановлення геополітичного кордону над береговою зоною держави, регіону чи континенту з метою блокування комунікацій супротивника, максимального обмеження його зв'язків з іншими державами.

Анексія – офіційне приєднання захопленої країни або її частини до складу території держави-завойвниці.

Анклав – оточена з усіх боків державною територією частина території іншої держави, що не має виходу до моря – безпосереднього територіального зв'язку з основною територією своєї держави.

Атлантизм – геополітична теорія, що обґрунтовує переваги морських держав (західного світу) над континентальними, провідну роль країн Північної Атлантики у всьому світі.

Багатополярність – специфічна риса геополітичних чи гео економічних моделей світу, побудованих на основі наявності і взаємодії на світовій арені декількох провідних «полюсів» могутності (сили).

Баланс сил – сукупна взаємодія різних за спрямованістю і силою потоків експансій з одного боку, і результатів різнорівневого і різнопланового співробітництва – з іншого. Баланс сил є динамічним співвідношенням.

Блок геополітичний – союз, угода між державами задля досягнення спільних політичних, а також воєнних, економічних та інших цілей на міжнародній арені. Виділяють військово-політичні та економічні блоки.

«Буферна держава» - така, що, знаходячись між «полюсами» геополітичної могутності, перебуває під їх спільним впливом. «Буферна держава» може зберегти незалежність, «граючи» на протиріччях між ними.

Воєнно-політичний конфлікт – вид суспільної взаємодії, що є вищої стадією розвитку антагоністичного протиріччя, яке виникає з приводу політичної влади і розв’язання якого досягається шляхом застосування збройної сили.

Геополітична доктрина – узагальнена система провідних поглядів і керівних принципів стратегії держави у світовому геополітичному просторі, в регіоні та по відношенню до найближчих сусідів.

Геополітична рівновага – стан у міжнародних відносинах, коли потенціали провідних геополітичних акторів приблизно врівноважені.

«Геополітична вісь» - держава, значення якої впливає не з її сили й мотивації, а з особливого вразливого геостратегічного положення для «геостратегічних» гравців.

Геостратегічний регіон – частина світового простору, що має глобальне значення для забезпечення міжнародної безпеки. Або, сукупність держав, об’єднаних у військово-стратегічний блок.

Глобалізація – сукупність світових політичних, соціальних, економічних, культурних та інших процесів, що докорінним чином змінюють життя людства, трансформують світову геополітичну систему і міжнародні відносини.

Делімітація – визначення у договорі між суміжними державами загального напрямку проходження державного кордону й графічне зображення його на доданих до договору великомасштабних картах.

Держава – організація публічної політичної влади, яка покликана захищати інтереси людей, що мешкають на певній території, і регулювати за допомогою

правових норм відносини між ними, використовуючи за потреби спеціальні органи примусу.

Дипломатія — засіб здійснення зовнішньої політики, внутрішнього регулювання держави, народної дипломатії, що являє собою сукупність невоєнних практичних заходів, прийомів і методів, застосовуваних з урахуванням конкретних умов і характеру розв'язуваних задач; офіційна діяльність глав держав і урядів, міністрів закордонних справ, відомств іноземних справ, дипломатичних представництв за кордоном та державі, делегацій, представництв народної дипломатії на міжнародних конференціях по здійсненню цілей і задач зовнішньої політики держави, захисту прав та інтересів держави, його установ і громадян за кордоном та у державі.

Експансія – розширення сфери впливу політичної, економічної, релігійної чи іншої сили. Територіальна експансія полягає в розширенні підконтрольного певного актору простору.

Зовнішня політика — сукупність відносин держави з іншими державами світу та міжнародними організаціями. Найважливіший засіб ведення зовнішньої політики — дипломатія.

Імперія – велика і могутня держава, що, як правило, включає території підкорених країн і народів і здійснює активну експансіоністську політику на міжнародній арені.

Інформаційний імперіалізм – політика провідних держав світу, спрямована на забезпечення свого панування в інформаційному просторі і інших держав, континентів і всього світу.

Конфлікт – зіткнення протилежних інтересів різних суб'єктів. Виділяють політичні, воєнно-політичні, економічні, соціальні, етнічні, етноконфесійні, інформаційні та інші типи конфліктів.

Міжнародна міжурядова організація – об'єднання держав, утворене на підставі міжнародного договору для досягнення спільних цілей, яка має

постійні органи і діє в спільних інтересах держав-членів при збереженні їхнього суверенітету.

Міжнародна неурядова організація - об'єднання юридичних або фізичних осіб з різних країн світу для досягнення спільних цілей.

Національна безпека – стан державної політичної системи, за якого забезпечується її ефективне функціонування, сталий розвиток і здатність до саморегуляції в умовах впливу зовнішніх та внутрішніх чинників. Основні складові національної безпеки: воєнна, політична, економічна, енергетична, інформаційна, екологічна, демографічна.

Національні інтереси – насущні визначальні потреби всього суспільства країни в розвитку державної політики. Виділяють базові (універсальні), «нормальні» та унікальні (специфічні) національні інтереси.

Політична карта світу – відображення (модель) геопросторової політичної організації суспільства в глобальному масштабі.

Постмодернізм – дослідницький підхід, згідно з яким вивчається багатоваріантність і динаміка сприйняття окремими людьми і соціальними групами політичного простору, вплив політичного дискурсу на формування геополітичної свідомості населення, роль ЗМІ у формуванні політичного дискурсу на різних рівнях геопросторової політичної організації суспільства тощо.

Світова система – сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих у світовому просторі держав, міжнародних організацій та інших недержавних акторів, що утворюють певну цілісність.

Світовий порядок – загальний політичний устрій на вищому глобальному рівні, що відбиває сформований на світовій арені баланс сил. Біполярний, монополярний, багатополярний світовий порядок.

Таласократія – морська сила, морська могутність.

Телулократія – континентальна або сухопутна сила.

Транскордонний регіон – соціально-економічна система, яка охоплює суміжні території двох чи кількох сусідніх країн і характеризується певною єдністю природної першооснови та/ чи розселення, трудових і культурно-побутових зв'язків населення, господарства, інфраструктури, часто також історичних, етнічних і культурних традицій.

Хартленд («серцевина землі») – центральні райони Євразії, які згідно з концепцією Х. Макіндера, відіграють провідну роль у світовому історичному процесі.

«Чорноморська» доктрина – запропонований українським вченим Ю. Липою геополітичний проєкт широкої інтеграції країн Чорноморського регіону за провідної ролі України.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Історія міжнародних відносин (1914–1945.): навчальний посібник /Я. Б. Турчин, Р. Б. Демчишак, Л. С. Матлай. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. 140 с.
2. Європейська інтеграція: навч. посібник / Кол авт.; за заг. ред. проф. І. А. Грицяка та Д. І. Дзвінчука. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 464 с.
3. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин. Чернівці : Книги – XXI, 2019. 272 с.
4. Міжнародні відносини : Навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей вищої освіти / Г. Оборський, І. М. Чистякова, Г. Воробйова. Київ: Каравела, 2019. 178 с.
5. Шергін С. О. Політологія міжнародних відносин : Навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2020. 256 с.

Допоміжна

1. Бжезинський Збігнєв. Велика шахівниця. Київ: Фабула, 2018. 288 с. URL: [http:// https://online-knigi.com.ua/page/5572](http://https://online-knigi.com.ua/page/5572)
2. Дмитрашко С. А. Стратегії впливу на масову свідомість у націонал-соціалістичній Німеччині /Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. 2018. № 2 (38). С. 12 – 17.
3. Дмитрашко С. А. Повернення ідей «консервативної революції»: історія і сучасні виклики // International Scientific-Practical Conference Actual questions and problems of development of social sciences: Conference Proceedings, June 28-30, 2016. Kielce: Holy Cross University. – P. 138 – 141
4. Дмитрашко С. А. Витоки правого радикалізму як наслідку опозиції «ми – вони» в умовах нестачі демократичного досвіду// Країни Східного партнерства – V 4: проблеми і перспективи співпраці: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеси, 22 квітня 2016 р. – Одеса :

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2016. – С. 99- 102.

5. Кіссінджер Генрі. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Київ: Нащ формат, 2019. 320 с.
6. Муазі Домінік. Геополітика емоцій. Як культури страху, приниження та надії змінюють світ. Київ: Брайт Букс, 2018. 184 с.
7. Рахман Гидеон. Истернизация. Подъем Азии и спад Америки от Обамы до Трампа и дальше. Київ: Баланс Бизнес Букс, 2018. 416 с.
8. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. СПб, AST Publishers, 2014. URL: <http://mybook.ru/author/semyuel-hantington/stolknovenie-civilizacij-1/read/>
9. Фукуяма Френсіс. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії. Київ: Нащ формат, 2019. 608 с.

Інформаційні ресурси

1. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/ua>
2. Науковий журнал «Politicus». URL: <http://politicus.od.ua/>
3. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського : офіційний сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
4. Національна парламентська бібліотека України : офіційний сайт. URL: <http://nplu.org>
5. Представництво ООН в Україні. URL: <http://www.un.org.ua/ua/oon-v-ukraini>
6. Бібліотека ПНПУ імені К. Д. Ушинського. URL : <https://library.pdpu.edu.ua>

Навчальне видання

Дмитрашко Світлана Анатоліївна

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»**

Методичні рекомендації